

RAMZ VA BELGILARNING SHE'RIYATDAGI O'RNI

Norova Mexri Baxtiyorovna

BuxDu, 2-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ramzlar va belgilarning she'riyatdagi rolini, ahamiyani o'rganishimiz mumkin. Shuningdek, she'riyatdagi ramzlar, belgilar, ularning ko'rinishlari va ularning turli xalqlarda turlicha ifodalanishi haqida misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar: belgi, ramz, she'riyat, qofiya, belgi strukturasi, belgilar tizimi.

She'riyat va uning muhokamasi uzoq tarixga ega. Aristotelning "Poetika"sida she'riyatga ta'rif berishga dastlabki urinishlar nutqning ritorika, drama, qo'shiq va komediyada qo'llanilishiga qaratilgan edi. Keyinchalik urinishlar takror, misra shakli va qofiya kabi xususiyatlarga e'tibor qaratdi va she'riyatni nasrdan ajratib turadigan estetikaga urg'u berdi. 20-asr o'rtalaridan boshlab she'riyat ba'zan tildan foydalangan holda fundamental ijodiy harakat sifatida erkinroq ta'riflangan. She'riyat ko'pincha so'zlardagi muqobil ma'nolarni taklif qilish yoki hissiy yoki hissiy javoblarni uyg'otish uchun muayyan shakl va konventsiyalardan foydalanadi. Assonans, alliteratsiya, onomatopeya va ritmlar ba'zan musiqiy yoki inkantatsion effektlarga erishish uchun ishlatildi. Noaniqlik, ramziylik, kinoya va she'riy diksiyaning boshqa uslubiy elementlaridan foydalanish ko'pincha she'rni bir nechta talqinlarga ochiq qoldiradi. Belgilar va ramzlar hikoya, she'r yoki boshqa ijodiy asarga ma'no qatlamlarini qo'shib, ularni boyitishga yordam beradi. Ular muallifga g'oya yoki xabarni hikoya doirasida va bir necha darajalarda yetkazish imkonini beradi. Masalan, muallif katta oila haqida hikoya yozish orqali daraxtni misol keltira olishi mumkin, bunda bobo-buvilar ildiz, ota-onalar, bolalar esa ulardan chiqqan shoxlarha qiyoslanadi. Boshqacha qilib

aytganda, belgilar chuqur ma'noqlikni oshiradi. Belgi stukturasi haqida ikkita qarama-qarshi fikr bor. Birinchi fikr tarafdorlari belgini ham ifoda planiga, ham material va mazmun planiga ega, deydilar. Bu nuqtai nazarga qarama-qarshi turgan ko'p sonli olimlar belgi bir tomonlama hodisa, u faqat ifoda planiga ega, belgi va ramz alohida, deb hisoblaydilar. Birinchi nuqtai nazar tarafdorlari uchun ma'no bu belgi munosabatining predmet yoki tushuncha turlarida ifodalanishdir, bilim, dalillar, haqiqatini real aks ettirishdir. Belgi ma'nolariga bunday yondashuv ishorada aks etilmasligi mumkin emas. Chunki. 1) tovushlar faqat predmetni ko'rsatmaydi, 2) belgilar shartli, ixtiyoriy, mazmun esa shartli emas, u haqiqatni aks ettirishda aniqlanadi; 3) ma'no, bilim, dalillar miyada saqlanadi, belgi hamma vaqt undan tashqaridadir. Belgilar sistemasini o'rganish, uni sistemalashtirish bilan bog'liq ko'plab muammolarning paydo bo'lishi maxsus fanni yuzaga keltirdi.¹ Mualliflar o'z yozuvlarida ramzlardan foydalanishdan tashqari, o'zlarining (yoki boshqa birovning) madaniyatida mavjud bo'lgan belgilarni ham tahlil qilishlari mumkin. Misol uchun, G'arb madaniyatidagi maymunlar stereotipik tarzda insoniyatning tabiiy kelib chiqishi va biz odatda hayvonlarga xos bo'lgan ibtidoiy xususiyatlarini ramziy qiyoslashadi. Agar biror kishi qo'pol, ahmoqona yoki zo'ravonlik qilsa, biz uni "maymun" yoki "gorilla" deb atashimiz mumkin, bu bizning madaniyatimizda yovvoyi tabiat va inson tabiatiga salbiy nuqtai nazarni bildiradi. Ammo "Maymunlar sayyorasi" filmlarida bu ramz teskari bo'lib ko'rinadi – maymunlar ko'pincha odamlardan ko'ra ko'proq hamdard, nafosatli va aqlliyoqdir, shuning uchun ular insoniyatning eng yaxshi fazilatlarini bilan bir qatorda eng yomonlariga ham ramziy ma'no ifodalashadi. Bu filmda insoniyat va tabiat haqidagi mashhur g'oyalar tanqid qilinadi: "Inson tabiatida hamma narsa yomon emas va odamlardagi yomonlik tabiiy bo'lishi shart emas" degan g'oyalar ilgari suriladi. Shu bilan birga, inson odatda sivilizatsiya va insonparvarlik qadriyatlariga ramziylik kiritishadi, ammo filmlardagi ba'zi odamlarning shafqatsizligi

---

¹ Yo'ldoshev, O'. Sharipova D. Tilshunoslik asoslari. –T. "Iqtisod-moliya,2007. –B. 8

insoniyatni maymunlar o'rniga qo'pollik timsoliga aylantiradi. Shular qatoriga yana bir qancha misollari keltirishimiz mumkin. Edgar Allen Poning eng mashhur she'ri bo'lgan "Qarg'a" da ulkan qora qush hikoyachining chuqur yo'qotish, pushaymonlik, motam va yolg'izlik tuyg'ularining ramzidir. Har safar hikoyachining fikrlari marhum xotiniga og'ishganda, qarg'a "hech qachon" deb qichqirishini eslaydi. Bu hikoyanavisning ongi doimo uning yo'qolganini eslatib turishining ramzi bo'lib, uni tobora ko'proq umidsizlik va qayg'uga botishiga olib keladi. Shuningdek, Robert Xerrikning "Bokira qizlarga" she'ri birinchi bandida atirgul kurtaklari ramzi ishlatilgan. Atirgul kurtaklari faqat qisqa vaqtga to'g'ri kelganligi sababli, ular yoshlik va u bilan birga keladigan barcha lazzatlar uchun mukammal ramzdir. She'rda Xerrik yosh bokira qizlarni yozda gul kurtaklari kabi yo'qolguncha o'zlarini va yoshliklarini zavqlanishga undaydi.

Pop madaniyatidagi ramz misollariga esa quyidagilarni keltirish mumkin:

“Uzuklar hukmdori” filmlari va kitoblarida “Yagona uzuk” kuch, xudbinlik va ochko‘zlikning ramzi hisoblanadi. Har bir inson buni xohlaydi va ko'plab qahramonlar buning uchun o'ldirishga tayyor. Ba'zilar yaxshi niyat bilan boshlanadi, lekin oxir-oqibat Ring ularni buzadi va ularni o'z irodasiga egadi. Hikoyaning ramziyligi, uzuk o'z egalariga qilganidek, kuch unga bog'langan odamlarni vasvasaga soladi, buzadi, nazorat qiladi va yo'q qiladi. Led Zeppelin guruhining Stairway to Heaven qo'shig'i butun matnida ramziy ma'nodan foydalanadi. Qo'shiqning o'zi, oxir-oqibat, o'z manfaati uchun boylik izlayotganlarning umidsizlikka uchragan allegoriyasidir; oxir-oqibat, ular pulga baxt sotib ololmasligini tushunadilar va boyliklarini ko'paytirish uchun qilgan barcha qurbonliklari birdan ma'nosiz bo'lib qoladi. "Oltin" va "jannatga zinapoya sotib olish" ramzlari boylik va kengroq aytganda, odamlar havas qiladigan barcha moddiy qulayliklarni anglatadi, lekin oxir-oqibat haqiqiy rohatni keltira olmaydi. Demak, ramz va belgilar she'riyatda she'ning jozibadorligini, mazmun-mohiyatini, sirliligini boyitishda xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Durand, Ralph, 1914. A Handbook to the Poetry of Rudyard Kipling. London: Hodder and Stoughton.
2. Lycett, Andrew. 1999. Rudyard Kipling. London: Weidenfeld & Nicolson.
- John, McGivering, 2010. The Gift of Sea: A Noted. www.kiplingsociety.co.uk
3. Riffaterre, Michael. 1978. Semiotics of Poetry. Bloomington: Indiana University Press.
4. Pradopo, Rahmat Djoko. 2010. Pengkajian Puisi: Analisis Strata Norma dan Analisis Struktural dan Semiotik. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
5. Wellek, René and Austin Warren. 1977. Theory of Literature. London: Harcourt Brace Jovanovich Book.
6. Kipling, Rudyard, 1982. Barrack-Room Ballads and Other Verses. London: Scots Observer.
7. Yo'ldoshev, O'. Sharipova D. Tilshunoslik asoslari. –T. "Iqtisod-moliya, 2007. – B. 8